

ПЕРЕГЛЯД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА: ОЧІКУВАННЯ УКРАЇНИ

Пропозиції незалежних експертів

Червень 2015 року

Резюме

Загальні засади політики

ЄПС/СхП для досягнення свої цілей повинні виходити зі спільних принципів та цінностей, інтересів та викликів, які стоять перед країнами-партнерами та ЄС. Зasadничими принципами функціонування цієї політики мають і надалі залишатись **солідарність, обумовленість та «більше за більше», диференціація, спільна власність та відповідальність**. Ключове питання - **більш амбітне концептуальне визначення та практичне наповнення цих принципів**.

Зокрема:

- «Солідарність» має означати реальну спільну відповідь на спільні виклики. У першу чергу це стосується **визнання неподільності безпеки країн-партнерів і країн-членів ЄС**. Це зокрема має бути відображено у переглянутій Європейській безпековій стратегії.
- Обумовленість та «більше за більше» - чітко визначені орієнтири та індикатори участі країни-партнерів у більш амбітних етапах партнерства, включаючи, **як кінцеву мету, перехід до політики розширення** на основі статті 49 Договору про Європейський Союз.
- Диференціація - враховувати різні устремління країн-партнерів щодо рівня партнерства з ЄС, а також «різні швидкості» для «різних груп держав», зважаючи на якісні відмінності між порядком денним їх відносин з ЄС. **Обсяги фінансування у рамках політики мають бути залежними** не так від географічного розташування (південні та східні сусіди), скільки **від глибини інтеграції з ЄС**.
- Спільна власність та відповідальність – прийняття спільних рішень на практиці, зокрема, визначення умов допомоги з більшою увагою до потреб країн-партнерів. До прийняття цих рішень має бути залучене громадянське суспільство, адже **відносини у рамках Східного партнерства слід будувати не лише з урядами, але і з громадянськими суспільствами країн-партнерів**.

Ключовим питанням для ефективності політики є **гнучкість**. Зокрема, у короткостроковій перспективі, безвідносно до дискусій про перспективу членства, реальною доданою вартістю було би практичне застосування щодо країн, що підписали Угоди про асоціацію, **інструментів підтримки з боку ЄС, які зазвичай були формально прив'язаними до статусу країни-кандидата**.

Змістовне наповнення політики

▷ **Посилення безпеки на європейському континенті та ролі ЄС у цій сфері**

- надсилання власних миротворчих польових місій ЄС та/або підтримка відповідних місій ООН та ОБСЄ у конфліктних регіонах Східного партнерства;
- підтримка ЄС у реформуванні сектору безпеки країн-партнерів, нарощування військово-технічної співпраці;
- інтеграція до ЄПС інструментів співпраці у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики та Спільної безпекової та оборонної політики;
- залучення асоційованих країн-партнерів до процесу перегляду Європейської безпекової стратегії.

▷ **Спільна відповідь на російську пропаганду**

- підтримка альтернативних російськомовних медіа, у першу чергу в Інтернеті, створення єдиного конвергентного ньюз-руму (продакшн) російською мовою;
- фінансова підтримка ЄС спільних інформаційно-комунікаційних проектів, документалістики та розслідувальної журналістики, міжнародного моніторингу російської пропаганди, академічних та прикладних досліджень Східної Європи та Росії;
- уточнення стандартів журналістики у Європі, сприяння виробленню нового Code of Conduct для унеможливлення пропагандистських маніпуляцій.

▷ **Підтримка імплементації Угод про асоціацію, включаючи розвиток інституційної спроможності**

- підтримка розробки системи моніторингу імплементації Угод про асоціацію (УА), що включає проведення періодичного скрінінгу законодавства;
- пріоритетне сприяння побудові інституцій належного врядування, реформі публічної адміністрації, децентралізації та боротьбі з корупцією;
- сприяння активному залученню громадянського суспільства до імплементації УА через відповідні платформи та практики консультацій зацікавлених сторін;
- використання методологій надання допомоги, успішно апробованих у країнах-кандидатах, зокрема, щодо підтримки інфраструктурних проектів та розвитку абсорбційної спроможності.

▷ **Економічна інтеграція та розвиток: реалізація потенціалу ПВЗВТ**

- початок імплементації Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною та ЄС з січня 2016 року;
- сприяння інвестиціям: надання державних гарантій та страхування політичних ризиків з боку держав-членів ЄС, залучення стратегічних інвесторів;
- розвиток бізнес-контактів, надання прямої технічної допомоги виробникам для виходу на ринок ЄС, включення до міжнародних виробничих ланцюжків;
- допомога у розвитку конкуренції, забезпеченні захисту прав власності та сприятливого регуляторного клімату.

▷ **Зміцнення енергетичної безпеки**

- залучення асоційованих з ЄС країн СхП до Енергетичного Союзу ЄС;
- сприяння перенесенню точок закупівлі газу європейськими енергетичними компаніями на українсько-російський кордон – кордон Енергетичного Співтовариства;
- включення України до Транс'європейських енергетичних мереж TEN-E, будівництво нових інтерконекторів між сусідніми країнами-членами ЄС та Україною з фінансуванням ЄС (Connecting Europe Facility), створення Східноєвропейського енергетичного хабу (з використанням потенціалу підземних газосховищ України);
- допомога у наближенні регуляторного поля до норм права ЄС у сфері енергетики, посиленні прозорості, лібералізації ринків, реформі системи ціно- та тарифоутворення, підвищенні енергоефективності.

▷ **Комунікації, мобільність та контакти між людьми**

- запровадження безвізового режиму для короткострокових поїздок громадян України та Грузії до держав-членів ЄС одразу по виконанню технічних критеріїв;
- приєднання України до Транс'європейських транспортних мереж (TEN-T), фінансування ЄС проектів транспортно-логістичного сполучення (Connecting Europe Facility);
- підписання та імплементація Угоди про спільний авіаційний простір Україна-ЄС;
- приєднання країн-партнерів до програми ЄС «Digital Agenda for Europe»;
- повноцінна інтеграція в спільні програми ЄС у сфері освіти, молоді, науки, культури, спорту, громадянської освіти («Еразмус+», «Горизонт 2020», «Креативна Європа», «Європа для громадян» тощо).

ПЕРЕГЛЯД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СУСІДСТВА: ОЧІКУВАННЯ УКРАЇНИ

Пропозиції незалежних експертів

Червень 2015 року

На початку березня 2015 року Європейська Комісія і Високий представник ЄС із закордонних справ і безпекової політики оголосили про широкі консультації щодо перегляду Європейської політики сусідства, опублікувавши спільний консультативний документ «На шляху до нової Європейської політики сусідства». В контексті перегляду цієї політики Європейський Союз очікує отримати бачення її майбутнього, у тому числі, з боку громадянських суспільств країн-партнерів.

Українські незалежні експерти вносять пропозицію наступного бачення оновлення змісту Європейської політики сусідства (ЄПС) у регіоні Східного партнерства (СхП). Ці пропозиції були напрацьовані у результаті низки публічних та закритих дискусій, а також відповідного громадського обговорення, яке у квітні 2015 року провів Урядовий офіс з питань європейської інтеграції.

Ці ідеї та пропозиції адресовані не лише інституціям ЄС, але також урядам України та країн-членів ЄС, а також громадянським суспільствам, незалежним експертам країн-членів ЄС та інших країн-партнерів – для дискусії та вироблення спільних підходів.

1. Загальні засади політики

ЄПС/СхП для досягнення свої цілей щодо створення європейського простору процвітання, миру та добробуту повинні виходити зі спільних принципів та цінностей, інтересів та викликів, які стоять перед країнами-партнерами та ЄС.

Зasadничими принципами функціонування цієї політики мають і надалі залишатись **солідарність, обумовленість та «більше за більше», диференціація, спільна власність та відповідальність**. Разом з тим, ключовим питанням залишається **більш амбітне концептуальне визначення та практичне наповнення цих принципів**.

Солідарність

«Солідарність» має означати реальну спільну відповідь на спільні виклики в Європі, що ґрунтується на спільних цінностях та інтересах. Новий рівень відносин асоціації, як спеціальних та привілейованих зв'язків країн-партнерів із ЄС, повинен означати готовність через практичні кроки забезпечити втілення спільних цінностей та інтересів. У першу чергу це стосується **визнання неподільності безпеки країн-партнерів і країн-членів ЄС**. Це зокрема має бути відображено у переглянутій Європейській безпечивій стратегії.

Обумовленість та «більше за більше»

Принцип «більше за більше» мав би передбачати чітко визначені орієнтири та індикатори для участі країни-партнера у більш амбітних етапах партнерства, включаючи, **як кінцеву мету, перехід до політики розширення**. Тому, перегляд ЄПС має полягати у досягненні загальної згоди, що країна-партнер має суверенне право сама обирати глибину та кінцеву мету своїх відносин з Європейським Союзом, слідувати прагненням відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз.

ЄПС має запропонувати асоційованим з ЄС країнам – Україні, Молдові та Грузії – подальші практичні інструменти та дорожню карту інтеграції, експертно та фінансово підтримуючи їхні програми реформ, що базуються на Угодах про асоціацію. Ця дорожня карта також повинна включати обумовлену етапність розширення можливості **участі країн-партнерів у якнайбільшій кількості програм та агентств ЄС**.

Диференціація

«Диференціація» повинна бути реальною і повинна враховувати різні устремління країн-партнерів, а також їх бажання щодо рівня партнерства з ЄС. У процесі оновлення СхП слід приймати до уваги, що окремі країни-партнери підписали та виконують угоди про асоціацію (Україна, Молдова, Грузія), тоді

які інші партнери обрали інші амбіції щодо своїх відносин з ЄС (Азербайджан, Вірменія, Білорусь). Як наслідок, на сьогодні рамки СхП є надто вузькими для одних країн-партнерів і надто широкими для інших.

Звідси також диференціація мала б означати «різні швидкості» для «різних груп держав», зважаючи на якісні відмінності між порядком денним їх відносин з ЄС. Ця логіка реалізації нового етапу Східного Партнерства, як східного виміру ЄПС, дозволила б не тільки інтенсифікувати та поглибити інтеграцію з ЄС України, Молдови та Грузії, з одного боку, але і зберегти у рамках СхП відносини з країнами другої групи, з іншого – як у двосторонньому, так і у багатосторонньому вимірі. Особливого значення це набуває у світлі необхідності **збереження тісного зв'язку з громадянськими суспільствами країн другої групи**.

Лише шляхом якісної диференціації можна забезпечити функціональність єдиної платформи ЄПС для Півдня та Сходу. **Обсяги фінансування у рамках політики мають бути залежними** не так від географічного розташування (південні та східні сусіди), скільки **від глибини інтеграції з ЄС**.

Спільна власність та відповідальність

При перегляді ЄПС/СхП важливо також досягти втілення принципу спільної власності, шляхом прийняття спільних рішень на практиці з більшою увагою до потреб країн-партнерів. Зокрема, це стосується рішень про визначення умов допомоги, послідовності реалізації критеріїв тощо.

«Спільна власність та відповідальність» означає також, що **відносини у рамках Східного партнерства слід будувати не лише з урядами, але і з громадянськими суспільствами** країн-партнерів, які є найбільшими адвокатами реформ. У низці країн СхП громадянське суспільство накопичило потужну експертизу та інституційну пам'ять, яких бракує як урядам, так і міжнародним проектам технічної допомоги. Тому слід залучати громадянське суспільство не лише до моніторингу, але і, власне, **до прийняття рішень** у рамках виконання завдань Східного партнерства, Угод про асоціацію, секторальних програм допомоги тощо.

Слід також звернути увагу на важливість **розширення кола держав-членів ЄС, практично залучених до реалізації цілей Східного партнерства**. Це сприятиме більшій солідарності, ширшому діалогу на європейському просторі та збільшенню кола зацікавлених сторін. Безумовно, важливим напрямком оновленої ЄПС\СхП має бути практичне сприяння системній передачі досвіду управлінської, регуляторної та економічної конвергенції з Європейським Союзом, який мають країни-члени, що раніше були асоційованими країнами/країнами-кандидатами.

Іншим ключовим питанням для ефективності політики ЄПС\СхП є **гнучкість**. Зокрема, у короткостроковій перспективі, безвідносно до дискусій про перспективу членства, реальною доданою вартістю було би практичне застосування щодо країн, що підписали Угоди про асоціацію, **інструментів підтримки з боку ЄС, які зазвичай були формально прив'язаними до статусу країни-кандидата**.

Концепція «сусіди сусідів» може мати позитивні наслідки, якщо реалізовуватиметься не тільки на підставі чіткого розуміння цілей та інтересів відповідних держав, але й ґрунтуватися на чітких умовах та критеріях та **не відбуватися за рахунок «сусідів»**.

2. Змістовне наповнення політики

Співпраця в рамках оновленої ЄПС/СхП повинна мати своїм пріоритетами допомогу Україні у виконанні Угоди про асоціацію за методологією, апробованою на країнах-кандидатах, а також розвиток фізичних сполучень та посилення мобільності, масштабне залучення до програм та агенцій ЄС.

Зважаючи на актуальні виклики, потреби та наявний досвід співпраці у рамках ЄПС/СхП, на двосторонньому рівні перспективними вбачаються такі напрямки:

- Посилення безпеки на європейському континенті та ролі ЄС у цій сфері;
- Спільна відповідь на російську пропаганду;
- Підтримка імплементації Угод про асоціацію, включаючи розвиток інституційної спроможності;
- Економічна інтеграція та розвиток, реалізація потенціалу ПВЗВТ;
- Зміцнення енергетичної безпеки;
- Комунікації, мобільність та контакти між людьми.

▷ **Посилення безпеки на європейському континенті та ролі ЄС у цій сфері**

Політика ЄС повинна мати адекватні інструменти спільного з країнами-партнерами реагування на загрози їх національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності. ЄС вже є залученим до процесу врегулювання заморожених конфліктів у регіоні СхП та до процесу пошуку мирного розв'язання російсько-українського конфлікту. Продовжуючи зусилля у цьому напрямку, ЄС насамперед слід:

- посилити свою присутність в якості миротворця в регіоні, надсилаючи власні миротворчі польові місії та/або підтримуючи відповідні місії ООН та ОБСЄ;
- підтримувати країни-партнери у реформуванні їх сектору безпеки, нарощувати ефективне та динамічне військово-технічне співробітництво, з урахуванням принципів Спільної безпекової та оборонної політики;
- інтегрувати до ЄПС інструменти співпраці у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики та Спільної безпекової та оборонної політики;
- визнати неподільність безпеки країн-партнерів і країн-членів ЄС, залучити асоційованих країн-партнерів до процесу перегляду Європейської безпекової стратегії.

▷ **Спільна відповідь на російську пропаганду¹**

Пропаганда з боку РФ має на меті не лише підірвати національну безпеку та суверенітету країн-партнерів, але й спрямовується на те, щоб підважити увесь проект європейської інтеграції. Для ефективної протидії важливими є:

- підтримка альтернативних російськомовних медіа, у першу чергу в Інтернеті – не лише відповідних служб Бі-Бі-Сі чи ДойчеВелле, а у першу чергу незалежних російських медіа в екзилі та нових російськомовних медіа у країнах ЄС та країнах-партнерах, створення єдиного конвергентного ньюз-руму (продакшн) російською мовою;
- реалізація спільних (між країнами ЄС та країнами-партнерами, а також між країнами-партнерами) інформаційно-комунікаційних проектів для покращення взаємної обізнаності – підтримка співпраці (зокрема, обмін контентом) між суспільними мовниками, приватними телеканалами, новими медіа та друкованими ЗМІ;
- підтримка документалістики та розслідувальної журналістики, у тому числі стосовно агресивних дій Росії в Україні та російських корупційних впливів у Європі;
- фінансова підтримка ЄС академічних та прикладних досліджень Східної Європи та Росії, для збільшення експертизи у країнах ЄС та вирощування нового покоління експертів, які могли би фахово коментувати для європейських медіа події у регіоні;
- моніторинг та наукове дослідження російської пропаганди на міжнародному рівні (розвиваючи ідею StopFake), започаткування StopHate – моніторингу мови ненависті у Східній Європі, зокрема, російського агресивного антиєвропейського контенту;
- уточнення стандартів журналістики у Європі для унеможливлення маніпуляцій, проведення конференції європейських регуляторів для вироблення нового Code of Conduct – на основі дослідження інструментарію та впливів російської пропаганди в умовах сучасних ліберальних демократичних суспільств.

▷ **Підтримка імплементації Угод про асоціацію, включаючи розвиток інституційної спроможності**

Угоди про асоціацію з країнами СхП – це угоди нового покоління, які передбачають суттєве наближення законодавства (до 80% всього обсягу *acquis* – правових актів ЄС) та політик. Лівову частку зобов'язань у рамках Угод про асоціацію належить виконувати самим країнам-партнерам. Разом з тим, ЄС слід активно підтримувати імплементацію Угод про асоціацію країнами-партнерами – зокрема, через посилений моніторинг, фінансову допомогу, сприяння боротьбі з корупцією та побудові інституцій, а також розвитку європейської культури прийняття рішень через широкі консультації з зацікавленими сторонами. При застосуванні цих інструментів допомоги слід використовувати методологію, успішно апробовану у

¹ Детальніший список пропозицій у цьому напрямку з боку неформальної групи журналістів та експертів UkraineWorld, ініційованої ГО «Інтерньюз-Україна», можна знайти тут: <http://internews.ua/2015/06/russian-propaganda>

випадку країн-кандидатів (адаптуючи до завдань виконання Угод про асоціацію включно з всеосяжними та поглибленими зонами вільної торгівлі).

Прогрес має відстежуватися за допомогою системи моніторингу Угоди про асоціацію. Така система має бути розроблена за підтримки ЄС. Такий моніторинг повинен передбачати проведення періодичного *скрінінгу законодавства* на відповідність законодавству ЄС (в обсягах, передбачених Угодами про асоціацію).

Допомога з розвитку (development aid) з боку ЄС повинна бути прив'язаною до завдань виконання країнами-партнерами Угод про асоціацію. У цьому контексті, слід:

- зберігати принцип умовленості (conditionality) при наданні допомоги, тобто обсяги допомоги мають залежати від прогресу в здійсненні реформ та динаміки секторального співробітництва;
- переглянути методологію допомоги, щоб врахувати кращі практики допомоги країнам-кандидатам, зокрема, щодо підтримки інфраструктурних проектів;
- передбачити, що одним із завдань надання допомоги має бути розвиток місцевої абсорбційної спроможності (absorption capacity) центральних та місцевих органів влади отримувати та ефективно використовувати бюджетні кошти та кошти міжнародної технічної допомоги;
- зробити максимально прозорим програмування, умови, стан надання та моніторинг використання допомоги ЄС країнами-партнерами.

Ключовим напрямком допомоги має бути *сприяння побудові інституцій* належного врядування, децентралізації, реформи публічної адміністрації та боротьби з корупцією. Пріоритетами тут мають бути:

- впровадження ефективної системи вироблення політики, підготовки, прийняття і виконання урядових рішень на основі аналізу політики на усіх рівнях публічної адміністрації;
- утворення професійної та політично нейтральної державної служби.
- підвищення якості надання адміністративних послуг та взаємодії органів державного управління з громадянами, у т.ч. з використанням електронного урядування;
- забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні;
- розвиток регіональної політики як інвестиційної політики з метою створення робочих місць та залучення інвестицій;
- інвестування у місцеву антикорупційну експертизу у країнах-партнерах – навчання слідчих, працівників антикорупційних агенцій, активістів, журналістів тощо.

Успішна імплементація Угоди про асоціацію можлива лише у випадку активної участі громадянського суспільства – тому слід забезпечити участь організацій громадянського суспільства (ОГС) країн-партнерів у двосторонньому діалозі національних урядів та інституцій ЄС щодо імплементації Угод. Також слід надати широкий доступ до програм підтримки, обміну досвідом у реалізації реформ та зміцнення зв'язків між громадянськими суспільствами країн-партнерів та країн-членів ЄС.

В цьому контексті важливі наступні заходи:

- підтримка платформ громадянського суспільства країн-партнерів як ключових механізмів координації зусиль ОГС щодо участі та моніторингу виконання Угод;
- сприяння впровадженню практики широких консультацій заінтересованих сторін (multi-stakeholder policy dialogues) з пріоритетних питань імплементації Угод із залученням ОГС, бізнес-асоціацій, органів місцевого самоврядування тощо;
- сприяння налагодженню співробітництва та обміну досвідом щодо участі в євроінтеграційних реформах між ОГС країн-партнерів та країн-членів ЄС шляхом запровадження програм підтримки співпраці (на зразок twinning для органів влади тощо);
- посилення спроможності громадянського суспільства брати участь у реформах та моніторингу імплементації Угод через програми інституційного розвитку ОГС;
- підтримка ініціатив та проектів ОГС на національному, регіональному та місцевому рівні як практичних кроків підвищення обізнаності, підтримки та участі населення у виконанні євроінтеграційних реформ, з особливою увагою до сталості таких проектів і ініціатив.

▷ Економічна інтеграція та розвиток, реалізація потенціалу ПВЗВТ

Ключовим індикатором успіху поглиблених та всеосяжних зон вільної торгівлі (ПВЗВТ) у рамках Угод про асоціацію є динаміка обсягів торгівлі та інвестицій між ЄС та асоційованими країнами СхП. Відтак, стратегічним пріоритетом впровадження ПВЗВТ є вихід українських компаній на ринок з ЄС з одночасним розвитком інвестиційних можливостей на внутрішньому ринку України для європейського бізнесу. У зв'язку з цим спільні зусилля слід спрямовувати на:

- початок імплементації положень Угоди про асоціацію з Україною в частині всеосяжної та поглибленої зони вільної торгівлі з 1 січня 2016 року;
- сприяння інвестиціям: надання державних гарантій з боку країн-членів ЄС, запровадження схем страхування політичних ризиків, залучення стратегічних інвесторів з урахуванням інтересів розвитку регіонів та структурної трансформації економік асоційованих країн СхП;
- розвиток бізнес-бізнес контактів, включення до міжнародних виробничих ланцюжків, надання (за прикладом країн-кандидатів) прямої технічної допомоги виробникам для спрощення їхнього виходу на ринок ЄС;
- допомогу у розвитку конкуренції (особливо у стратегічних сферах – енергетика, транспорт, комунікації), забезпеченні захисту прав власності та сприятливого регуляторного клімату;
- модернізацію моніторингу та нагляду у фінансовому секторі, зміцнення правил прозорості, корпоративного управління та захисту прав кредиторів та інвесторів і подальша інтеграцію національного фінансового сектору в міжнародну систему норм та координації.

У цьому контексті також важливо враховувати необхідність формування асоційованими країнами сучасного трудового законодавства та гнучкого ринку праці, ефективної практичної імплементації існуючих зобов'язань у сфері охорони довкілля, включаючи адаптацію національного законодавства до *aquis communautaire* в сфері довкілля, а звідси поступового впровадження принципів сталого розвитку.

▷ Зміцнення енергетичної безпеки

Україна та Молдова є одночасно сторонами (Грузія – спостерігачем) Договору про заснування Енергетичного Співтовариства і відповідно наближують своє регуляторне поле до норм права ЄС у сфері енергетики.

Угоди про асоціацію цих країн з ЄС передбачають (ст. 274 у випадку України), що кожна Сторона повинна враховувати енергетичні мережі та можливості іншої Сторони при розробці програмних документів щодо попиту та плану постачання, взаємозв'язку, енергетичних стратегій і планів розвитку інфраструктури.

Розвиваючи ці положення Угод про асоціацію та положення Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, з метою подальшої інтеграції ринків енергетичних товарів та зміцнення спільної енергетичної безпеки ЄС та асоційованих країн СхП, важливим є:

- залучення асоційованих з ЄС країн СхП до Енергетичного Союзу ЄС;
- сприяння перенесенню точки закупівлі газу європейськими енергетичними компаніями українсько-російський кордон – кордон Договору про заснування Енергетичного Співтовариства;
- приведення у відповідність до європейської методології угод з третіми країнами щодо енергетичної співпраці;
- включення України до Транс'європейських енергетичних мереж TEN-E, будівництво нових інтерконекторів між сусідніми країнами-членами ЄС та Україною як проектів спільного інтересу з відповідним фінансуванням з боку ЄС (Connecting Europe Facility), створення Східноєвропейського енергетичного хабу (з використанням потенціалу підземних газосховищ України);
- лібералізація ринків енергії та палива, реформа системи ціно- та тарифоутворення на енергію та паливо, підвищення енергоефективності, посилення прозорості енергетичного сектору, запровадження міжнародної фінансової звітності для всіх українських енергетичних компаній, покращення доступу до статистичних даних.

▷ **Комунікації, мобільність та контакти між людьми**

Для подальшого посилення інтеграції між ЄС та країнами-партнерами та між самими країнами-партнерами слід спрямовувати свої спільні зусилля на:

- запровадження безвізового режиму для короткострокових поїздок громадян України та Грузії до держав-членів ЄС;
- приєднання України до Транс'європейських транспортних мереж (TEN-T) та підтримки з боку ЄС проектів транспортно-логістичного сполучення (у рамках «Connecting Europe Facility»);
- підписання та імплементація Угоди про спільний авіаційний простір («Відкрите небо») між Україною та ЄС;
- приєднання країн-партнерів до програми ЄС «Digital Agenda for Europe»;
- повноцінну інтеграцію (на перших етапах – на пільгових умовах) в програми та інші можливості в сфері науки та досліджень, освіти, молоді, спорту, культури, громадянської освіти (Європейський дослідницький простір, Європейський простір освіти, ERASMUS+, «Креативна Європа», «Горизонт 2020», «Європа для громадян» тощо), заохочення високої мобільності науковців, студентів, діячів культури та громадських активістів та створення спільних мистецьких, медіа, наукових, освітніх, громадських проектів;

3. Змістовне наповнення ЄПС/СхП: багатосторонній вимір

Регулярний обмін досвідом в тематичних платформах та панелях багатостороннього виміру СхП поступово має бути замінений реальними проектами, що збільшить видимість СхП для громадян та посилить залучення ЄС у справи регіону. Досвід комплексної флагманської ініціативи управління кордонами, що поєднує обмін досвідом та велику інвестиційну складову для конкретних інфраструктурних проектів є прикладом для майбутньої проектної діяльності в рамках СхП.

Також необхідно практично посилити багатосторонній вимір як платформу для впровадження спільних ініціатив та проектів у напрямках, наведених вище.

Розробка пропозицій українських незалежних експертів до перегляду Європейської політики сусідства та Східного партнерства була ініційована та координована Європейською програмною ініціативою Міжнародного фонду «Відродження» у тісній співпраці з Українською національною платформою Форуму громадянського суспільства Східного партнерства та Українською частиною Платформи громадянського суспільства (новоствореної інституції у рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС), а також у консультаціях з Урядовим офісом європейської інтеграції.

Незалежні експерти, які долучилися до підготовки та обговорення цих пропозицій:

- Ірина Сушко (ГО «Європа без бар'єрів», координатор Робочої групи 1 Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства);
- Денис Черніков (незалежний експерт);
- Зоряна Міщук (незалежний експерт);
- Олександр Сушко (Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, співкоординатор Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС);
- Ростислав Томенчук (Український інститут міжнародної політики);
- Володимир Єрмоленко (ГО «Інтерньюз-Україна»);
- Андрій Когут (Центр досліджень визвольного руху);
- Тарас Качка (Американська торгівельна палата в Україні);
- Альона Гетьманчук, Сергій Солодкий, Леонід Літра (Інститут світової політики);
- Вероніка Мовчан (Інститут економічних досліджень та політичних консультацій);
- Михайло Гончар (Центр глобальних досліджень «Стратегія XXI»);
- Олена Павленко та Антон Антоненко (аналітичний центр «Діксі Груп»);
- Святослав Павлюк (ініціатива ЄС «Угода мерів»);
- Ірина Кравчук (Українська асоціація оцінювання);
- Наталія Андрусевич (Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»);
- Геннадій Максак (Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень);
- Дар'я Каленюк (Центр протидії корупції);
- Ярослав Войтко та Олена Захарова (Міжнародний Центр Перспективних Досліджень);
- Олексій Гарань (Національний університет «Кієво-Могилянська Академія»);
- Марія Золкіна (Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»);
- Олег Животовський (ГО «Європейський вибір»);
- Андрій Шевченко (експерт групи «Наука» Реанімаційного пакету реформ);
- Олена Пристайко (Офіс зв'язку українських аналітичних центрів у Брюсселі);
- Дмитро Шульга (Міжнародний фонд «Відродження»).

Контактна особа:

Дмитро Шульга, Директор Європейської програмної ініціативи Міжнародного фонду «Відродження»,
shulga@irf.ua, (044) 461 95 00